

HARRAN HARABELERİNİN GİRİŞ ÜCRETİ ve EKONOMİK DEĞERİNİN TAHMİNLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

A STUDY ON THE ESTIMATION OF ENTRANCE FEE AND ECONOMIC VALUE OF THE HARRAN RUINS

Ali Rıza MANCI²

Öz

Bu çalışmada, Harran harabelerini ziyaret eden yabancı turistlerin giriş ücreti ödeme isteklilikleri ve bu ücretten yola çıkılarak, harabelerin yıllık ekonomik değerinin tahmini olarak belirlenmesi amaçlandı. Çalışmanın ana materyalini kolayda örnekleme yöntemiyle seçilen yabancı turistlerle yapılan 338 adet anket oluşturdu. Çalışmada, koşullu değerlendirme yöntemi kullanılarak oluşturulan Probit modeli kullanıldı. Anket formunun özelliği sebebiyle, Dışa vurulmuş maksimum ödeme istekliliği miktarını belirlemede ise iki aşamalı sıradan en küçük kareler yöntemi (2SLS) kullanıldı. Şanlıurfa'ya gelen yabancı ziyaretçilerin ödeme istekliliğine etki eden faktörler: yaş, cinsiyet, ziyaret maliyeti, ziyaret sıklığı, teklif fiyatı, cinsiyet, medeni durum ve nereden geldikleri en çok olabilirlik yöntemi kullanılarak ortaya çıkarılmaya çalışıldı. Sonuç olarak, Probit modeline göre, ziyaretçiler Harran Harabelerine ortalama ödeme istekliliği 27\$, 2SLS modeli yardımıyla açığa çıkarılmış ödeme istekliliği miktarı ise 28.94\$ olarak tespit edildi. Ayrıca, Probit modeli kullanılarak elde edilen sonuca göre, Harran'a atfedilen ekonomik değer 125,900 \$/yıl, 2SLS model sonucuna göre ise, yıllık ortalama faydası 1,206,798 \$/yıl olarak tahmin edildi.

Anahtar Kelimeler: Ödeme istekliliği, probit model, 2SLS model, tarihi alan, kültürel miras, Harran, Şanlıurfa

Abstract

In this study, willingness to pay the entrance fee for the ruins of Harran according to visiting foreign tourists point of view and on the basis of this charge was to determine an estimated annual economic value. The main materials were interviewed with foreign tourists who were selected by convenience sampling method. The numbers of respondents were calculated as 338. Contingent valuation method was conducted on the probit model. Because of the type of question in the survey, to determine the amount of the stated maximum willingness to pay, two-stage ordinary least square method (2SLS) was conducted. Factors that affecting the willingness to pay of foreign visitors were age, gender, visit costs, frequency of visits, bid price, marital status and where they came from has been analysed using the maximum likelihood method. As a result, according to the visitors' probit model results, the average willingness to pay for Harran Ruins was estimated as \$27, the amount of stated willingness to pay by using the 2SLS model was estimated as \$28.94. In addition, the economic value attributed to Harran was estimated as \$1,125,900/year, \$1,206,798 economic value was estimated according to the results of 2SLS model for this place.

Keywords: Willingness to pay, probit Model, 2SLS model, historical monument, cultural heritage, Harran, Sanliurfa

¹ Bu çalışma doktora tezinden üretilmiştir.

² Harran Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, Seyahat İşletmeciliği Bölümü,
armanci@harran.edu.tr

1. GİRİŞ

Son yıllarda küreselleşme ile birlikte uluslar arası mal, hizmet ve sermaye dolaşımı kolaylaşmıştır. Bunun yanı sıra insan ve kültür hareketliliği de büyük boyutlara ulaşmıştır. Böylece turizm dünya ekonomilerinin önemli bir sektörü haline gelmiştir(Çımat ve Bahar, 2003). Gelişmekte olan ekonomiler turizm gelirleriyle kalkınmalarını sağlayacakları bilincine sahip olmuşlardır. Bu alanda mevcut potansiyellerinin farkına varmışlardır. Ulusal ekonomilerin ve uluslar arası ticaretin gelişmesinde, sosyal ve kültürel alanda uluslar arası iyi niyet ve anlayışın yerleşmesinde turizmin oynadığı rol, ulusların bu sektöre büyük önem vermelerini zorunlu kılmış ve bu konudaki kalkınma yarışını hızlandırmıştır(Çeken, 2008).

Bu bağlamda, ülkelerin sahip oldukları kültürel ve tarihi alanların korunarak değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi hem yerel halk hem de kamu otoriteleri tarafından kabul görmüştür. Bu çerçevede, ilgili alanların turizm sektörüne kazandırılması, mevcut kullanımlarının artırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için çalışmalar ivme kazanmıştır. Bunlar arasında birçok ulusal ve uluslar arası bilimsel araştırmalar sıralanabilir (Santagata ve Signorello, 2000; Sanz vd., 2003; Bedate vd., 2004; Salazar ve Marques, 2005; Ruijgrok, 2006; Kim vd., 2007; Kinghorn ve Willis, 2008; Montenegro vd., 2009; Choi vd., 2010; Zengin, 2010; Baez ve Herrero, 2011; Barrio vd., 2012; Gomes vd., 2013; Özdemir, 2013).

Araştırma alanı olarak seçilen Şanlıurfa, geçmişi milattan önceye dayanan kültür ve medeniyetlerin bulunduğu tarihi ipek yolu üzerinde dünyanın en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Buna rağmen, dünya çapında istenilen oranda ilgi çekmemektedir. Bunun sebepleri arasında tanıtım eksikliğinin ve ziyaretçilere yeterli altyapı olanakların tanınmaması olarak söz edile gelmiştir. Tarihi eserlerimiz atıl kapasite ile çalışmaktadır.

Şanlıurfa, sahip olduğu tarihi alanlar bakımından açık hava müzesi görünümüne sahip olduğu uzmanlar tarafından belirtilmektedir. Bu tarihi alanların, turizme kazandırıp sürdürülebilirliği sağladığı takdirde büyük bir turizm potansiyeli ortaya çıkarılmış olacaktır. Buna bağlı olarak, ilgili yerlerin korunması ve gelecek kuşaklara kültürel miras olarak aktarılması için ekonomik değerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Yani bu alanların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması buralara atfedilen değerini ortaya çıkarılmasıyla mümkündür.

Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa kentinde bulunan Harran Harabeleri'nin ödeme istekliliği yöntemi kullanılarak giriş ücreti ve buna bağlı olarak ekonomik değerinin tespit edilmeye çalışılmasıdır. Bu çalışma ile belirlenen giriş ücreti sayesinde ilgili tarihi eser, gelir getirici faaliyetlere konu olacak ve sürdürülebilirliği sağlanmış olacaktır. Ayrıca, bu alanda ve bu bölgede çalışmaların sınırlı sayıda oluşu sebebiyle ileriki çalışmalara ışık tutması bakımından önemli sayılabilir. Keza çok sayıda tarihi ve kültürel değerlere sahip olan benzer yerlerin aynı yöntemler kullanılarak ekonomik değeri belirlenebilir.

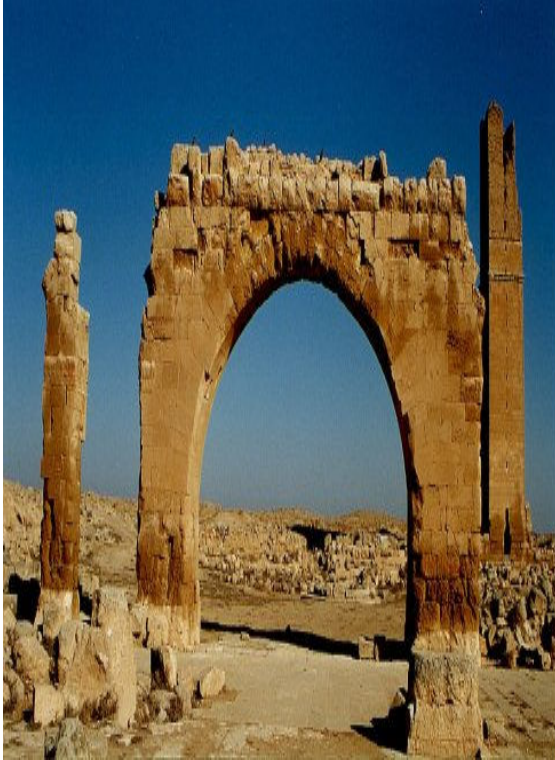
2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Çalışma Alanı Hakkında Bilgiler

Harran kadim bir yerleşim yeri olarak Keldani, Babil, Akad, Asur, Sümer, Bizans, Roma ve İslam medeniyetlerine ev sahipliği yapmıştır. İsmi "Yolların kesiştiği kavşak" olan "haran-u" kelimesinden almakta olup, Har sıcak ve ateş kelimelerini çağrıştırmaktadır. Şanlıurfa merkezinin takriben 40 km güneyinde yoğun tarımsal faaliyetlerin icra edildiği bir ovardır. Harran harabeleri; Harran kalesi, antik Soğmatar, kentsel sit alanı ilan edilen kerpiçten yapılmış konik Harran kubbe evleri(resim 2) Harran höyüğü, Ulu Camii, Han-El Bağrur Kervansarayı ve eski Harran Üniversitesini(resim 1) içinde barındıran kültürel, sanatsal ve

turistik yapılar, eserler ve yerleşimler olarak tanınmaktadır. Hali hazırda birçok yerli ve yabancı turistlerin uğrak yeridir. Harran'ın kırsal turizm potansiyeli de varlığını hissettirmektedir. Burada, doğa ile baş başa bir tür çiftlik yaşantısı(koyun sağma, deve gezisi, yöresel kıyafetler, yöresel yiyecek-İçecek yapımı, konik evlerde misafir olma, pamuk toplama eğlencesi, yöre halkıyla iletişim, sürü gütmeye, ekim veya hasat faaliyetleri, tarla sulama ve Arap atı gezintisi vb.) yaşanabilmektedir.

Peygamberlerin atası olarak kabul edilen Hz. İbrahim'in burada yaşadığı, kavmi olan Sabii'leri (yıldız ve Ay'a tapan bir putperest topluluk) tevhit inancına davet ettiği, tepki ile karşılaştığı ve ateşe atıldığı, bunun üzerine Kur'an'da geçen "Ey ateş İbrahim'in üzerine serin ve selamet ol" ayeti (Enbiya 21/69) ile sabit olan Balıklıgöl, oldukça ziyaretçisi olan odunların balık, ateşin ise serin su olduğuna inanılan bir bölgedir. Harran hakkında yazılmış birçok eser mevcuttur. Ayrıca arkeologların da yoğun ilgisiyle karşılaşılmaktadır. Bu bölgede, tarihin yeniden yazılmasına ilham olabilecek meşhur Göbeklitepe, Nevali Çori, Urfa kalesi, amazon kraliçelerinin resmedildiği Zeugma'dan da eski ve kendine has özellikleri bulunan antik mozaikler(Şanlıurfa müzesinde sergilenmektedir), Balıklıgöl, eski kilise ve camiler, geleneksel taş (nehit) Urfa evleri gibi özellikli ve önemli yüzlerce insan yapımı veya doğal eserler bulunmaktadır.

Resim 1: Harran harabeleri kalıntıları

Resim 2: Harran kubbe evleri Kaynak: urfakultur.gov.tr

2.2. Örnekleme ve Veri Toplamada Kullanılan Yöntem

Araştırma alanını Şanlıurfa'da bulunan Harran Harabeleri oluşturmaktadır. Araştırma materyali, birincil ve ikincil veri kaynaklarından toplanmıştır. Kenti ziyaret eden yabancı turistlerle yüz yüze anket yapılarak elde edilen bilgiler araştırmanın birincil verilerini oluşturmaktadır. Bu çalışmada; Şanlıurfa valiliği il kültür turizm müdürlüğünden temin edilen istatistikî veriler ve bu konuda yapılan lisansüstü tezlerden ve yayınlardan, kongre bildirilerinden vb. ikincil veri olarak yararlanılmıştır. Araştırma evreninde yer alan 41,700

kişinin tamamının kimler olduğuna dair bir liste elimizde mevcut değildir. Dolayısıyla yansız ve tarafsız bir örneklem elde edilemeyecektir. Bu sebepten, araştırmada kullanılan örnekleme yöntemi olasılıksız (tesadüfi olmayan) örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi olarak belirlenmiştir. Örneklem hacmi aşağıdaki formül yardımıyla bulunmuştur.

$$n = \frac{Nt^2pq}{d^2(N-1)+t^2pq} \quad (\text{Yamane, 2006})$$

Formülde; n: Örneklem hacmini, N = Ana kitledeki birim sayısını, Ana kitledeki birim sayısı Şanlıurfa'da konaklayan yabancı turist sayısı il kültür turizm verilerine göre 41,700 olarak tespit edilmiştir(www.urfakultur.gov.tr, 07.03.2016). t: Örneklem büyüklüğü 30'dan fazla olduğu için z değeri alınacaktır. Z tablo değeri %99 güven aralığında 2.58 olarak alınmıştır. p: Ziyaretçilerin tarihi yerleri ziyaret etme olasılığı 0,5 q: Ziyaretçilerin tarihi yerleri ziyaret etmeme olasılığı 1-p: 0,5; d: Daha fazla anket sayısına ulaşmak için %10 olabilecek hata payı %7'ye düşürülmüştür. Bundan dolayı d değeri 0,07 olarak alınmıştır. Yukarıdaki formülde değerler yerine konulduğunda 338 adet anket yapılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

2.3. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Araştırma kapsamında elde edilen veriler sorulacak sorulara göre genel bir kodlama planı yapılmış ve Excel ortamına aktarılmıştır. Değişkenlerle ilgili ekonometrik model kurulmuş ve LIMDEP(Limited Dependent, kısıtlı bağımlı değişken probit ve logit modellerinin analizinde kullanılan bir ekonometrik paket program) kullanılarak verilerin analizi yapılmıştır.

Doğal kaynakların ekonomik değerinin belirlenmesi için birçok değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Bunları dolaylı ve doğrudan yöntemler olarak sınıflandırabiliriz. Dolaylı yöntemler arasında seyahat maliyeti yöntemi ve hedonik fiyatlandırma yöntemini sayabiliriz(Kuyucuklu, 1998).

SMY(Seyahat maliyet yöntemi) talep tahmin yöntemlerinden birisi olan Gravite(Cazibe) Modeli'nden geliştirilmiştir ve ilk kez 1930'lu yıllarda H. Hotelling tarafından milli parkların değerlendirilmesinde bir araç olarak önerilmiştir(Ortaçşme ve ark., 1997).

Dolaylı ölçüm tekniklerinden biri olan HFM(Hedonik Fiyat Modeli), farklı özellik demetlerine sahip olan mallar olarak ifade edilen, homojen olmayan, yani heterojen olan mallar için geliştirilmiştir. HFM' nin temelleri ilk olarak G. C. Haas(1922) tarafından atılmıştır. Heterojen mal tanımına göre konut, araba, bilgisayar, cep telefonu gibi malların tek bir fiyatı olmamakta, bunlara eklenen her bir özellik, malın fiyatı değişmektedir. İktisat biliminden de bilindiği gibi, bireyler ödemeye gönüllülük düzeylerini arttırırken, aslında faydalarını maksimize edecek tercihlerde bulunurlar. Tüketici teorisine dayanan bu konu HFM'nin de zeminini oluşturmaktadır(Arıkan, 2008).

Bu çalışmada kullanılan koşullu değerlendirme yöntemi ise temelde bir anket yöntemi olup; gerekli veriler araştırmaya konu olan çevresel kaynağı kullanan veya kullanmayan bir grup insanla yapılan anket sonucu elde edilmektedir(Gürlük ve Rehber, 2009). Koşullu değerlendirme yöntemi esasta şu basit varsayıma dayanır: “Şayet insanların, çevre ile ilgili bir özellik için, ödemek istedikleri miktarı öğrenmek istiyorsan, en kestirme yoldan bunu, onlara sorabilirsin”(Özsabuncuoğlu ve Uygur, 2005).

Bu yöntemde, piyasada alınıp satılmayan herhangi bir çevresel mal veya hizmet için farazi bir piyasa oluşturularak, bir senaryo halinde insanlara sunulmaktadır. Böylece,

insanların bu mal veya hizmetin tüketilmesinden elde ettikleri fayda karşılığında ne kadar ücret ödemek istedikleri öğrenilmektedir(Carson, 2000).

Geliştirilen senaryo ile elde edilen ödeme istekliliği ya da eğilimi ÖDE(Willingness to Pay WTP) değerleri, ekonomik anlamda kişilerin yaptığı özverinin bir ölçüsü olmaktadır. Bu, aynı zamanda bireyin gelirinin bir kısmından vazgeçebilmesi anlamına gelmektedir. İnsanların bireysel ÖDE, bu yöntemin temel verisi olmaktadır. KDY(Koşullu Değerlendirme Yöntemi) uygulanması beş safhada olmaktadır. Bunlar; kuramsal bir pazar(piyasa) oluşturulması, verilerin toplanması, ortalama ÖDE değerinin belirlenmesi, ÖDE değer fonksiyonunun tahmin edilmesi ve toplam değerlerin hesaplanması aşamalarıdır(Kaya, 2011).

Aşamaların ilk adımı kurumsal pazar oluşturulmasıdır. Burada, parasal değeri tahmin edilmek istenen mal veya hizmet için, varsayımsal bir piyasa oluşturulmaktadır. Bu senaryoda, hâlihazırda zorunlu olarak bir bedel alınmayan söz konusu mal veya hizmet için bireylerin bedel ödeme nedeni ortaya konmaktadır. Bu amaçla, deneklere iki temel form sunulmaktadır. Bunlar; kazanılacak bir rahatlık için ne kadar bir ücret ödemek isteyecekleri(ÖDE) miktardan oluşmaktadır(Khalid, 2008).

Ekonometrik çalışmalarda bağımlı değişkenin nitel olması durumunda Sınırlı Bağımlı Değişken Regresyon Modelleri kullanılmaktadır. İki durumu gösteren bağımlı değişken bir olayın olma ya da olmama durumunu ifade etmektedir. Olayın olma durumunda bağımlı değişken "1", olmama durumunda ise "0" değerini almaktadır(Gujarati, 2006).

Çalışmamızda ziyaretçilerden koşullu değerlendirme yöntemiyle oluşturulmuş senaryoda teklif edilen giriş fiyatına evet-hayır türünden bir tercih veya karar belirtmeleri istenmektedir. Bu nedenle bu tür modeller binary-choice models(ikili tercih modelleri) olarak adlandırılmaktadır. Bu tip modellerin tahmininde üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar, Doğrusal Olasılık Modeli, Logit Modeli ve Probit Modelidir(Kutlar, 2005).

İkili tercih modellerinden en basit olanı (DOM) Doğrusal Olasılık Modelidir. Buna göre bir karar biriminin belli bir tercihi yapma olasılığını onun sahip olduğu özelliklerini katsayılar itibariyle doğrusal bir fonksiyonu varsayan DOM'da bağımlı değişkenin koşullu beklenen değeri, bağımsız değişken değerleri veri iken olayın gerçekleşmesinin koşullu olasılığıdır. Bilinen en küçük kareler yöntemi ile kolayca tahmin edilmesine karşılık, DOM hata teriminin normal dağılması ve değişen varyanslı olması, belirlilik katsayısı R² nin genellikle küçük çıkması, olasılıkların (P_i)X_i nin doğrusal bir fonksiyonu olması ve 0-1 aralığının dışına düşebilmesi (Özer, 2004) sorunlarından dolayı Probit modelinin çalışmamızda kullanılması tercih edilecektir. Aslında Logit ve Probit modelleri ise büyük benzerlikler göstermektedir. Bir modelde elde edilen katsayılar belirli bir sabit sayı ile çarpılması veya bölünmesi sonucunda diğer modele ait parametreler rahat bir şekilde elde edilmektedir(Eren ve ark., 2008).

Çalışmamızda kullandığımız anket formunun özelliğinden dolayı 3 adet model(Sevüktekin, 2000). öngörülmüştür. 1. modelde teklif fiyatlarımıza karşı ortalama ödeme istekliliğini ölçmek için probit regresyon modeli kullanılacaktır. Sınırlı bağımlı değişken modellerinde ziyaretçilere teklif edilen miktarı kabul etme veya etmeme durumunun gözlenmeyen bir fayda indeksine örneğin Iⁱ'ye bağlı olduğu farz edilir. Bu gözlenmeyen fayda indeksi bir takım X gibi bağımsız değişken setine bağlıdır ve fayda indeksinin sıfırdan pozitif değerler alması ölçüsünde teklif edilen fiyatlara pozitif cevap verilme olayın olma ihtimali artmaktadır(Gujarati, 2006). Bu Iⁱ, indeksi,

$$I_i = X_i\beta + \varepsilon_i$$

$$X_i\beta = \beta_0 + \beta_1 \text{Cinsiyet} + \beta_2 \text{Mdurum} + \beta_3 \text{Eğitim} + \beta_4 \text{Yaş} + \beta_5 \text{Avrupalı} + \beta_6 \text{Avustralyalı} + \beta_7 \text{Amerikalı} + \beta_8 \text{Çsayısı} + \beta_9 \text{Tekgrp} + \beta_{10} \text{ZMaliyet} + \beta_{11} \text{Zsıklığı} + \beta_{12} \text{Algılama} + \beta_{13} \text{Tekfiyat}$$

şeklinde ifade edilmektedir. Bu indeks değeri örnek olup, modele uygun bulunduğu ek değişkenler eklenecektir. Değişkenlere ait betimleyici istatistik Çizelge 2.1’de verilmiştir. Harran harabeleri için ödeme istekliliği, teklif edilen parasal miktarı kabul etme veya etmeme doğrultusunda iki yanıt kategorisine ayrılmıştır. Teklif miktarına evet diyenler 1, hayır diyenler ise 0 ile kodlanacak.

Çizelge 2.1 Değişkenlere ait betimleyici istatistik

Değişkenler	Betimleyici terimler	Birimler
Cinsiyet	Ziyaretçilerin Cinsiyeti	Erkek ise 1, bayan ise 0
Emekli	Ziyaretçinin Halen Çalışıp Çalışmadığı	Emekli ise 1, değilse 0
Medeni durum	Ziyaretçilerin Medeni Durumu	Evli ise 1, değil ise 0
Yaş	Ziyaretçilerin Yaşı	Yıl
Eğitim	Ziyaretçilerin Eğitim Durumu	Yıl
Uzaklık	Ziyaretçilerin Hangi Uzaktan Geldikleri	Avrupa ise 1, değilse 0
Birey sayısı	Hanede Yaşayan Birey Sayısı	Sayı
Çocuk sayısı	Hanedeki Çocuk Sayısı	Sayı
Tek başına veya gurup	Ziyaretin tek başına mı yoksa gurup olarak gerçekleştirildiği	Tek başına 1, Grup 0
Ziyaret sebebi	Hangi gerekçe ile ziyaret gerçekleşti	Tatil ise 1, tarihi ve kültürel ise 0
Gelir	Ziyaretçilerin Aylık Gelirleri	USD
Teklif fiyatı	Ziyaretçilere Teklif Edilen Fiyat	USD
Harcama	Ziyaretçinin ortalama yıllık seyahat masrafı	USD
Ziyaret sıklığı	Ziyaretçinin bölgeyi ziyaret sıklığı	Sık sık ise 1, değilse 0
Geliş aracı	Ziyaretçinin hangi ulaşım aracıyla ziyareti gerçekleştirdiği	Uçak ise 1, diğer 0
Algılama	Likert Sistemi ile Tarihsel Alanları Algılama Derecesi	İndeks

Çalışmamızda kullanılan yukarıdaki modelde ele alınan bağımsız (açıklayıcı) değişkenlerin açıklanan bağımlı değişken ödeme istekliliğiyle ne tür bir ilişkide olduğu katsayılar itibariyle şu şekilde açıklanabilir. Kuramsal olarak koşullu değerlendirme modelimizde;

Cinsiyet: Koşullu değerlendirme analizlerinde erkek ziyaretçilerin ödeme istekliliğinin kadın ziyaretçilere göre daha fazla olması;

Emekli: Ziyaretçilerin emekli olması durumunda gelirlerinde bir azalma olacağından daha az ödemeye yönelmeleri;

Medeni Durum: Evli ziyaretçinin bekâr ziyaretçilere göre ödemeye daha fazla istekli olacakları;

Eğitim Seviyesi: Eğitim seviyesi arttıkça ödeme istekliliğinin de artacağı;

Yaş: Yaş arttıkça ödeme istekliliğinin azalması;

Uzaklık: Ziyaretçinin Avrupa dışından bir yerden gelmesi yani Amerika veya Uzakdoğu’dan gelmesi durumunda daha fazla ödeme isteğinde bulunacağı;

Birey Sayısı: Ailedeki birey sayısı ile ödeme istekliliğinin doğru orantılı olacağı;

Ziyaret Sayısı: Ziyaretçinin yılda kaç seyahat yaptığı ödeme istekliliğini arttıracaktır;

Tek başına: Grup olarak gerçekleşen ziyaretlerde ödeme eğiliminin artacağı;

Ziyaret sebebi: Tarihi, dini ve kültürel sebeplerle ziyaret edenlerin ödeme eğiliminin daha güçlü olacağı;

Gelir: Aynı şekilde gelir artınca ödeme istekliliğinin de artacağı;

Teklif fiyatı: Teklif edilen fiyatla ödeme istekliliğinin ters orantılı olacağı;

Harcama: Ziyaretçinin yıllık ortalama seyahat harcamalarının yüksek oluşu ödeme istekliliğini olumlu yönde etkileyeceği;

Ziyaret sıklığı: Ziyaret sıklığı çok olan turist daha fazla ödemeye istekli olacaktır;

Geliş aracı: Uçakla gelen ziyaretçinin ödeme eğiliminin artacağı;

Algılama: Likert sistemi ile elde edilen tarihsel alanları algılama derecesi yükseldikçe ödeme istekliliğinin de artacağı beklenmektedir.

Her bağımlı değişken için I_i 'nin belli bir değerinden (kritik veya başlangıç değeri) itibaren söz konusu olayın yani teklif miktarına evet deme durumu ortaya çıkmaktadır. Başlangıç değeri I_i^* ile ifade edecek olursak; I_i değeri ancak I_i^* değerini aştığında teklif edilen miktara evet deme olasılığı gerçekleşecek aksi halde gerçekleşemeyecektir. I_i^* başlangıç değeri de I_i gibi gözlenmemekle beraber, normal dağılım fonksiyonundan aynı ortalama ve varyanslı dağıldığı farzedilerek I_i değerleri ile β parametreleri tahmin edilmektedir. Normal dağılım varsayımıyla I_i^* 'nin I_i 'den küçük veya eşit olma ihtimali standartlaştırılmış normal kümülatif (birikimli) dağılım fonksiyonu ile hesaplanabilir.

$$P_i = \Pr(Y_i = 1) = \Pr(I_i^* \leq I_i) \\ = F(I_i) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{I_i} e^{-\frac{t^2}{2}} dt = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{x'\beta} e^{-\frac{t^2}{2}} dt = \Phi(x'\beta)$$

Burada t standartlaştırılmış normal değişkendir. Yani $t \sim N(0, 1)$ 'dir. P_i teklif edilen miktarı kabul etme olasılığını ifade etmekte Y_i ise durumun olup olmama durumunu göstermektedir (Gujarati, 2006). Ayrıca $\Phi(x'\beta)$ olayın meydana gelme olasılığını yani kümülatif normal dağılımı, $1 - \Phi(x'\beta)$ olayın meydana gelmeme olasılığını ifade etmektedir.

Bu durumda çalışmamızda yukarıda andığımız Probit modeline ilişkin parametreleri tahmin etmek için En Çok Olabilirlik (MLM: Maksimum Likelihood Method) Yöntemi kullanılacaktır. Probit modeli doğrusal model olmadığından dolayı MLM ve logaritmali MLM yöntemleri aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

Yukarıdaki lnL modelinin azamileştirilmesi ile ilgili probit modeline ait katsayılar elde edilmektedir. Çalışmamızda oluşturduğumuz anket formunda bulunan soru tipi özelliğine göre ise dışa vurulmuş maksimum ödeme istekliliği miktarını (stated willingness to pay) ise İki Aşamalı Sıradan Ek Küçük Kareler Yöntemi (Two-Stage Least Squares, 2SLS) tercih edildi.

$$L = \prod_{i=1}^n P_i^{y_i} (1 - P_i)^{1-y_i} \\ \ln L = \sum_{i=1}^{y_i} y_i \ln P_i + \sum_{i=1}^{1-y_i} (1 - y_i) \ln (1 - P_i)$$

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Çizelge 3’de modelde kullanılan değişkenler ve açıklayıcı istatistikî özetler verilmiştir. Ayrıca değişkenlerin tanımları, birimleri, ortalamaları ve standart hataları yer almaktadır. Modelde kullanılan gözlem sayısı 338’dir.

Çizelge 3.1. Modelde kullanılan değişkenler, tanımlar, birimler, ortalama ve standart hata

Değişkenler	Tanımlar	Birimler	Ortalama	Standart Hata
Cinsiyet	Ziyaretçinin Cinsiyeti	Erkek ise 1, Bayan ise 0	0.53	0.49
Medeni durum	Ziyaretçinin Medeni Durumu	Evli ise 1, Değil ise 0	0.49	0.50
Eğitim	Ziyaretçinin Eğitim Durumu	Üniversite ise 1, değilse 0	4.11	0.82
Yaş	Ziyaretçinin Yaşı	Yıl	41.92	16.13
Avrupalı	Ziyaretçinin Nereden Geldiği	Avrupalı ise 1, değilse 0	0.60	0.48
Avustralyalı	Ziyaretçinin Nereden Geldiği	Avustralyalı ise 1, değilse 0	0.13	0.33
Amerikalı	Ziyaretçinin Nereden Geldiği	Amerikalı ise 1, değilse 0	0.15	0.36
Çocuk sayısı	Ziyaretçilerin Çocuk sayısı	Sayı	0.82	1.12
Tek başına veya gurup	Ziyaretçinin Geliş Şekli	Tek başına ise 1, değil ise 0	0.21	0.41
Ziyaret maliyeti	Ziyaretçinin Ödediği Maliyet	Doğal Logaritma	6.41	1.08
Ziyaret sıklığı	Ziyaret sıklığı	Sık ziyaretçi ise 1, Değilse 0	0.20	0.40
Algılama	Likert sistemi ile oluşturulan tarihi alanlara verilen önem derecesi	İndeks	66.26	5.34
Emekli Gelir	Emekli Ziyaretçilerin Geliri	Dolar	453.31	1469.44
Teklif fiyatı	Teklif Edilen Fiyat	Dolar	27.16	13.68

Ziyaretçilere ortalama teklif edilen fiyat 27\$’dır. Teklif fiyatlarımız en az 5\$ ile en fazla 60\$ arasındadır. Yani ziyaretçilere 5\$ dan başlayarak buçuklu fiyat teklif edilmiştir. Bu teklif fiyatları her anket için rastgele(tombala usulü) ile belirlenmiştir. Seçilen teklif fiyatı tekrar torbaya konularak torbadaki teklif fiyatlarının çekilme şanslarının eşitliği sağlanmıştır. Teoriye uygun ekonometri modellerden Probit ve 2SLS verilere uygulanılmıştır.

Ziyaretçilerin %53’ü erkek geri kalanı ise (%47) bayandır. Yabancı ziyaretçilerin %49’u evli olup, %41’i üniversite ve daha yukarı eğitimlidir. Ziyaretçilerin ortalama yaşı 42’dir. %60 oranında ziyaretçi Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden gelmesine rağmen, Avustralya ve Amerika’dan gelenlerin oranı ise sırasıyla %13 ve %15 civarındadır. Bu durum beklentilerimizle uyusmaktadır: uzaklık artıkça ekonomik yük artacağından uzak bölgelerden

ülkemize ziyaretçi sayısı, yakın olan ülkelerden daha da düşük olması beklenilmektedir. Ziyaretçilerin ortalama çocuk sayısı 0.82'dir. Ziyaretçilerin yaklaşık %21'i tek başına bölgemize gelmesine karşın, geriye kalanları ise topluca (aile, arkadaş veya firma aracılığı) seyahat etmeyi tercih etmişlerdir. Bölgemizi sıklıkla ziyaret edenlerin oranı %20 olup, emekli ziyaretçilerin ortalama geliri 453\$'dır.

Çizelge 3.2. Maksimum olasılıkla çözümlenen probit modelinin katsayıları

Değişkenler	Harran Harabeleri	
	Katsayılar	t-değeri
Sabit Terim	-0.701	-0.57
Cinsiyet	0.013	0.09
Medeni durum	0.078	0.42
Eğitim	-0.027	-0.28
Yaş	-0.025^{***}	-3.71
Avrupalı	-0.099	-0.39
Avustralyalı	-0.187	-0.56
Amerikalı	0.373	1.25
Çocuk sayısı	0.151[*]	1.65
Tek başına veya grup	0.201	1.02
Ziyaret Maliyet	0.234^{***}	2.75
Ziyaret sıklığı	0.710^{***}	3.59
Algılama	0.020	1.38
Emekli Geliri	0.899	1.27
Teklif fiyatı	-0.051^{***}	-8.33
Log Olabilirlik Değeri		-178.597
Ki-Kare (χ^2)		111.373

Not: ^{*}, ^{**} ve ^{***}, sırasıyla, katsayıların %10, %5 ve %1 istatistikî önem derecesini göstermektedirler.

Modelde yalnızca istatistikî açıdan önemli olan değişkenler üzerinde durulmuştur. Harran harabeleri için giriş ücreti olarak teklif edilen fiyat arttıkça bu artış, ziyaretçilerin ödeme istekliliğine negatif yönde etki yapmakta ve ödeme istekliliğini beklenildiği gibi azaltmaktadır. Parametre katsayısı istatistikî açıdan önemlidir ($P \leq 0.01$). Sonuçlar önsel sezgilerle uyumaktadır. Talep modelinde olduğu gibi fiyatın artmasına karşın, ödeme istekliliği (satın alma arzusu) düşmektedir.

Ziyaretçilerin yaşı arttıkça genelde ödeme istekliliği olasılığı düşmekte ve bu negatif etki Harran Harabeleri için istatistikî açıdan önemli bulunmuştur (t-değeri -3.71). Yaş'ın negatif etkisi beklenen bir durum olup, insanlar yaşlandıkça bedensel zorlukların ve ileriye dönük beklentilerin beraberinde getirdiği olumsuzluklar, tarihi eserlere atfedilen değeri düşürmektedir. Ziyaretçilerin sahip oldukları çocuk sayısı arttıkça daha fazla ödeme arzusunda buldukları gözlemlenmiş ve bu durum Harran Harabeleri için istatistikî açıdan önemli

bulunmuştur (t-değeri 1.65). Ziyaret maliyeti ile ödeme istekliliği arasında yine pozitif bir ilişki olması, ziyaret maliyeti ziyaretçilerin gelirlerini yansıtmaları bakımından bu tür ilişki beklenen bir durumu yansıtmaktadır. Diğer bir ifade ile kişilerin harcanabilir gelirleri arttıkça tarihi değerlere atfedilen değerler artmakta ve bu durum ödeme istekliliği olasılığını artırmaktadır. Buna paralel olarak ve destekler mahiyetinde emekli ziyaretçilerin gelirleri arttıkça ödeme istekliliği olasılığı artmakta, fakat bu artış istatistikî açıdan önemli bulunmamıştır. Yine ziyaret sıklığı arttıkça ödeme istekliliği artmakta ve elde edilen katsayılar istatistikî açıdan önem arz etmektedir ($P \leq 0.01$). Şanlıurfa ilimize sürekli seyahat edenlerin bu tarihi eserlerin genel dokusunun korunmasında kendi gelirlerinde önemli fedakârlık yapacaklarını göstermektedir. Modelin genel durumuna bakıldığında, dışsal değişkenlerin tümü eş anlolu olarak ödeme istekliliği olasılığındaki değişkenliği istatistiksel açıdan kayda değer bir katkı yaptıkları gözlemlenmiştir (ki-kare istatistiği). Dolayısıyla, probit modelinde kullanılan değişkenlerin ödeme istekliliği olasılığını açıklayabilme gücünü gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Çizelge 3.3. Maksimum olabirliklikle çözümlenen probit ve 2SLS katsayıları (t değerleri)

Değişkenler	Probit	2SLS
Sabit Terim	-0.662 (0.76)	59.294** (2.35)
Cinsiyet	0.175 (1.06)	7.939* (1.73)
Bekâr	-0.521 (-1.34)	-18.773* (-1.72)
Evli	-0.023 (-0.06)	-3.563 (-0.35)
Yüksek Lisans	0.004 (0.02)	-5.027 (-0.66)
Avrupalı	0.552** (-2.07)	-17.763** (-2.23)
Avustralyalı	-0.644* (-1.84)	-20.840** (-2.06)
Amerikalı	-0.264 (-0.84)	-7.531 (-0.83)

Emekli	0.332 (1.22)	11.435 (1.51)
Tek başına seyahat	0.116 (0.53)	2.796 (0.46)
İş seyahati	0.366 (1.11)	14.659 (1.57)
Yaş	-0.018** (-2.16)	-0.526** (-2.22)
Seyahat maliyeti	0.122 (1.20)	2.328 (0.84)
Teklif fiyatları	-0.015*** (-6.47)	32.80**
Log Olabilirlik değeri	-168.46311	(2.57)
Ki-Kare (χ^2)		
	78.6934***	

Not: **, * ve ***, sırasıyla, katsayıların %10, %5 ve %1 istatistikî önem derecesidir.

Harran harabeleri için 2SLS modeli analiz edilmiştir. İstatistikî açıdan önemli olan değişkenler üzerinde durulmuştur. Buna göre; cinsiyet değişkeni Harran Harabelerinin ödeme istekliliği miktarını pozitif yönde etkilemiş, diğer bir ifade ile erkekler bayanlara göre daha fazla ödemede bulunmak istemektedirler. Erkek ile bayan arasındaki ödeme miktarı farkı yaklaşık 8 dolar bulunmuştur. Bekârlar dul olanlara göre daha az ödeme istekliliği miktarında bulunmak istemektedirler ve bu miktar yaklaşık olarak 19 dolar civarında tahmin edilmiştir.

Turistlerin eğitim seviyesi artıça vurgulanan ödeme istekliliği miktarı da artmakta fakat birim katsayılar istatistikî açıdan önemli bulunmamıştır. Diğer taraftan turistlerin hem ödeme arzusu olasılıkları hem de vurgulanan ödeme istekliliği miktarı yerleşim yerleri bakımından büyük değişkenlik sergilemiştir. Avrupalı ve Avustralyalı turistler diğer turistlere göre daha fazla ödeme arzusunda bulunmuşlardır.

Seyahati iş amaçlı gerçekleştiren turistlerin genelde ödeme istekliliği eğilimleri ile ödemek istedikleri miktarlar artmasına karşın, istatistikî açıdan bu değerler önemli bulunmamıştır. Ziyaretçilerin yaşı artıça ödeme istekliliği olasılıkları ile ödeme arzusu miktarları azalmakta; gençlerin tarihi eserlere yeni vizyonların getirilmesine ilişkin kendi gelirlerinde özveride bulunmaları beklenen bir durumu yansıtmaktadır. Tarihi eserlerin daha eğlenceli ve sosyal imkânlarla kavuşturulması beklenildiği gibi yaşlılardan ziyade gençlerin arzuladığı ve bu imkânlardan olabildiğince istifade edebileceklerini göstermektedir.

Ödeme istekliliği olasılıkları ile önerilen teklif miktarları arasında istatistikî açıdan önemli beklenen negatif bir ilişki bulunmuştur. Artan teklif miktarları karşında talep kanuna uygun olarak ödeme istekliliği olasılığı düşmekte ve bu da ziyaretçi sayısının azalmasına neden olacaktır. Fakat bu azalan ziyaretçi sayısı tarihi eserleri daha da fonksiyonel bir yapıya kavuşturmakla toplu ziyaret sayılarını artırmakla telafi edilebilir. Toplu artırma ise ulusal ve uluslar arası arenada bu gibi tarihi eserlerin tanıtımını iyi yapmak ve turistlere daha fazla sosyal imkân sağlamakla mümkün olabilecektir. Ki-Kare testlerinin yardımı ile 2SLS modelinin açıklama gücüne bakıldığında, dışsal değişkenlerin eş anlı olarak hem ödeme istekliliği olasılığını hem de açığa çıkartılmış ödeme istekliliği miktarını yeterince açıkladığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu iki bağımlı değişkende meydana gelen değişkenlik çalışmaya konu olan dışsal değişkenler yardımı ile yeterince izah edilebileceğini göstermektedir.

Çizelge 3.4. Ortalama ve açığa çıkarılmış ödeme istekliliği miktarları

	Birim Ekonomik Değer		Yıllık Ekonomik Değer	
	Probit Model	2SLS Model Sonuçları	Probit Model	2SLS Model Sonuçları
Tarihi Alan				
Harran	27	28,94	1.125.900	1.206.798

Harran Harabeleri için ortalama ve açığa çıkarılmış ödeme istekliliği miktarları sırasıyla 27 ve 28,94 dolar olarak tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak anılan yerin probit model sonucuna göre yıllık ekonomik değeri 1,125,900 dolar/yıl olarak tespit edilmiştir. 2SLS model sonucuna göre, Harran harabelerinin 1,206,798 dolar/yıl fayda yaratacağı tahmin edilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Önceki kuşaklar tarafından miras olarak bırakılan somut tarihi ve kültürel yapıların ekonomiye kazandırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ziyaretçilerin buralara verdikleri kıymet sayesinde geçerlilik kazanır. Pazarı olmayan yani piyasada alınıp satılmayan kültürel mirasın ekonomik değerinin ortaya çıkarılması giriş ücretlerinin tespiti ile mümkündür. Giriş ücreti belirlenen eserin yıllık ekonomik değerinin ölçülmesi ziyaretçi sayısı ve giriş ücretinin çarpılmasıyla elde edilebilir. Bu çalışmada, Şanlıurfa'nın 40 km güneyinde bulunan Harran Harabelerinin giriş ücreti, ziyaretçilerle yapılan yüz yüze anket çalışması sonucu elde edilen verilerin ödeme istekliliği yöntemi kullanılarak analiz edilmesi sonucunda tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Harran Harabelerinin daha modern, yerli ve yabancı turistlere hizmet verebilen, sosyal ve eğlence tesisleri ile donatılmış bir görünüm senaryosu altında yabancı turistlerin bu senaryodan faydalanmaları için önerilen gişe kapısı ücretleri ile ilgili ödeme isteklilikleri sorulmuş ve bu ödeme istekliliğini etkileyen faktörler 2SLS modeli ve ikili sınırlı bağımlı probit modeli yardımı ile analiz edilmiştir. Böylece, ortalama ödeme istekliliği miktarı 27\$, açığa çıkarılmış ödeme istekliliği miktarı ise \$28,94 şeklinde tahmin edildi. Buna ek olarak, probit model sonucuna göre yıllık ekonomik değer 1,125,900 \$/yıl olarak tespit edildi. 2SLS model sonucuna göre, Harran harabelerinin 1,206,798 \$/yıl fayda yaratacağı tahmin edildi.

Bunun yanı sıra, turistlerin sosyo-demografik faktörlerinin çoğunluğu ödeme istekliliği olasılığı ve ödeme miktarındaki değişkenliğe etki etmiştir. Genelde turistlerin yaşlanması ile birlikte hem ödeme arzusu olasılığı hem de ödeme miktarında düşüşler meydana gelmektedir. Aynı zamanda turistlerin cinsiyeti, bekâr veya evli olup olmadıkları ödeme arzusu olasılıkları ile ödeme miktarındaki değişmeye etki ettiği gözlemlenmiştir. Genelde turistlerin eğitim seviyelerinin artması ile hem ödeme istekliliği olasılıkları ile ödeme istekliliği miktarları artmasına karşın, bu artış istatistik açıdan önemli bulunmamıştır.

Turistlerin geldikleri coğrafi kıtalar hem olasılıkları hem de miktarı önemli ölçüde farklı düzeyde etkiledikleri gözlemlenmiştir. Asyalı turistlerin diğer kıtalarda yaşayanlara göre daha fazla ödeme istekliliği ve ödeme miktarını daha da önemsedikleri gözlemlenmiştir. Aynı şekilde emekli olan turistlerin çalışan hemcinslerine göre daha fazla ödeme miktarında bulunmak istemektedirler. Dolayısıyla, özellikle yaşlı ve emekli turistlerin tarihi eser alanlarında ilgisini çekebilecek sosyal ve eğlence amaçlı etkinliklerin artırılması gerekir. Ailesi ile birlikte seyahati gerçekleştirenlerin mali yükümlüklerinin artmasından dolayı ödeme istekliliği olasılığına ve ödeme arzusu miktarına negatif etki yapmaktadırlar, fakat diğer taraftan kendilerini sık ziyaretçi olarak tanımlayan turistlerin bu vasıflara sahip olmayanlara göre her iki ödeme tipi üzerinde pozitif etki bırakmaktadırlar. Yerel yönetimlerin özellikle bu tip insanlara daha fazla önem vererek olabildiğince sosyal imkânlardan yararlandırmayı amaçlamalıdır.

Beklenildiği gibi önerilen teklif miktarlarının artması ödeme olasılıklarını negatif yönde etkilemektedir. Diğer bir ifade ile gişe kapısı ücreti için artan teklif miktarları karşından turistler bu yeri ziyaret etme olasılığından vazgeçmektedir. Bu beklenti talep kanunu ile birebir uyumlu olmakla birlikte, yerel ve ulusal yönetimler özellikle ödeme istekliliğini pozitif yönde etkileyen turistlerin sosyo-demografik faktörlere odaklanarak azalan talep miktarını (turist sayısını) telafi edebilirler. Bunun gerçekleşmesi ise iyi bir yönetim, organizasyon, iş bölümü, tanıtıcı reklam ve broşürler vb faktörlerin eşanlı olarak ele alınarak proje ve planlama stratejilerinin oluşmasına bağlı olmaktadır.

Tarihi eserlerin bugünkü konumundan daha modern bir görüntüye kavuşturulmasında önerilen teklif miktarına evet diyen turistlerin ortalama olarak hayır diyenlere göre daha fazla ödemede bulunmak istemektedirler.

Bu tarihi eserin daha modern, hizmet üreten sosyal bir yapıya kavuşturulmasında yerel yönetimler, yıllık ekonomik harcamalarını maksimum olarak bu elde edilen değeri eşik değer olarak belirlemelidirler. Bu eşik değer üzerinde yapılan harcamalar yabancı turistler tarafından ekonomik olarak algılanmadığından yerel yönetimlerin zararına bir işlem olarak görülebilecektir. Aynı zamanda, bu atfedilen ekonomik değer tarihi eserin gişe kapısında ücret olarak veya başka kalemler altında turistlerden tahsil edilmelidir. Bu bağlamda, modern bir duruma getirilen tarihi eser hizmet kalitesi bakımından bölgeye gelir getirici bir yapı ifade edeceğinden zamanla daha da ekonomik değeri artacağı yadsınamaz.

Bu çalışmada, Harran Harabelerinin gişe kapısı ücretinin belirlenmesi amacıyla yabancı turistlerle anket uygulaması yapılmıştır. Yerli turistlerin bölgemizde bulunan tarihi alanlara yönelik ödeme isteklilikleri yabancı turistlerin 1/3'ü olarak alınacağı varsayılmıştır. Buna bağlı olarak yerli turistlerin bu alanlara atfettikleri önem başka çalışmaların konusunu oluşturabilecektir. Ayrıca bölgemizde bulunan ve bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılan yerler örneğin Balıklıgöl vb. ilgilenen araştırmacıların yapacağı çalışmalarla (seyahat maliyeti yöntemi kullanılarak) ekonomik değerleri tespit edilebilir.

Bunlara ek olarak, konu hakkında kuramsal içeriğin çok zengin olmasına karşın, özellikle Türkiye'de tarihi alanlarla ilgili uygulama noktasında az miktarda çalışmanın olması konunun bu açıdan yetersiz kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla ilerleyen dönemlerde yapılacak nitel ve nicel araştırmalara, bu çalışmada kullanılan yöntemler bir ışık tutacaktır.

Sonuç olarak, Şanlıurfa'nın turizm sektörü sayesinde bölgesel kalkınmasını gerçekleştirmesi adına çeşitli öneriler maddeler halinde aşağıda sunulmuştur.

1- Turizmin arz potansiyelinin yüksek olduğu bölgemizde, yöre halkına yönelik eğitim programları düzenlenerek tarih, halkla ilişkiler, turizm, tanıtma ve yabancı dil gibi alanlarda bilgi seviyesi artırılmalıdır.

- 2- Yöresel turizm ürünlerinin ve hizmetlerinin tanıtımı yapılmalıdır.
- 3- Yabancı turistlerin bölgedeki geceleme sayısını arttırmak için turizm çeşitlendirmesi ve potansiyellerin kullanılır hale getirilmelidir.
- 4- Bölgemizin tarihi ve kültür değerlerinin envanterinin çıkarılması zorunludur.
- 5- Kültür ve turizm bakanlığının bölgemize ayırdığı bütçe arttırılmalı ve turizm yatırımlarına hız verilmelidir. Turizm sektörüyle işigal eden şirketlere çeşitli destekler verilmelidir.
- 6- Turizm arzını oluşturan önemli etkenlerden bir tanesi de temiz bir çevre bilincinin geliştirilmesidir. Bu konu bölgemiz için son derece önemli bir konudur.
- 7- Bölgemizde bulunan somut kültürel unsurlar kısa dönemde restorasyonları tamamlanarak canlandırılmalıdır.
- 8- Bu çalışmadan elde edilen sonuçlara bağlı olarak, tarihi yerlere ait gişe kapısı ücreti hayata geçirilmelidir.
- 9- Şanlıurfa'nın uluslar arası alanda tanıtımına önem verilmelidir. Bu amaçla, tarihi ve kültürel varlıkları ziyaret etmeyi planlayan yabancı turistler dünyanın her yerinde potansiyel hedef kitle olarak belirlenmelidir. Bunun için uluslararası dergilere, gazetelere, televizyonlara tanıtıcı ilan verilmelidir.
- 10- Bölgemizi ziyaret eden yabancı turistlerle periyodik olarak pazar ve müşteri memnuniyeti çalışmaları yapılmalıdır. Buradan elde edilecek sonuçlara göre ilde yapılacak kısa ve uzun vadeli yol haritası çıkarılmalıdır.
- 11- Uluslararası seyahat yazarları ve tarihçi akademisyenler bölgeye davet edilerek, Şanlıurfa hakkında yazı kaleme almaları teşvik edilmelidir.
- 12- Turizm ve seyahat fuarlarında Şanlıurfa temsil edilmelidir. Buralarda çok sayıda yabancı dille yazılmış resimli el kitapları dağıtılmalıdır.
- 13- Etkili tur operatörleri tanıtım gezilerine davet edilmelidir.
- 14- Yabancı ziyaretçilerin doğrudan bölgemize intikalinin sağlanması için uluslar arası hava limanına işlerlilik kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arıkan, F. E. (2008). Ev Kiralarını Etkileyen Faktörlerin Hedonik Fiyat Yöntemi İle Belirlenmesi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 112s.
- Baez, A., ve Herrero, L. C. (2011). Using contingent valuation and cost-benefit analysis to design a policy for restoring cultural heritage. *Journal of Cultural Heritage*, doi: 10.1016/j.culher.2010.12.005.
- Barrero, M. J., Devesa, M., ve Herrero, L. C. (2012). Evaluating intangible cultural heritage: The case of cultural festivals. *City, Culture and Society*, 3, 235-244.
- Bedate, A., Herrero, L. C., and Sanz, J. A. (2004). Economic valuation of the cultural heritage: Application to four case studies in Spain. *Journal of Cultural Heritage*, 5, 101- 111.
- Carson, T. R. (2000). Contingent Valuation: A user's guide. *Journal of Environmental Science and Technology*, 34, 1413-1418.
- Çımat, A., ve Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi*, (6): 1-18.

- Çeken, H. (2008). Küreselleşme Sürecinde Turizm Endüstrisinin Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 136–151.
- Choi, A., Ritchie, B., Papandrea, F., ve Bennett, J. (2010). Economic valuation of cultural heritage sites: choice modelling approach. *Tourism Management*, 31, 213-220.
- Eren, G., Bilgiç, A., Karlı, B., ve Miran, B. (2008). GAP Bölgesinde Kaliteli İçme Suyunun Fiyatlandırılmasına Etki Eden Faktörler. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14 (2): 67–74.
- Gomes, L. L., Pinto, L. M. C., ve Rebelo, J. F. (2013). Visitors' preferences for preserving the attributes of a world heritage site. *Journal of Cultural Heritage*, <http://dx.doi.org/10.1016/j.culher.2013.01.003>
- Gujarati, D. N. (2006). Temel Ekonometri. Literatür Yayınları: 33, İstanbul, 849s.
- Gürlük, S., ve Rehber, E. (2009). Manyas Gölü'nün Çevresel Değerlemesi Üzerine Bir Araştırma. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 15 (1): 9- 15.
- Kaya, G. (2011). Koşullu Değer Belirleme Araştırmalarında Yanılgı Kaynakları. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 13 (19): 25–50.
- Kim, S. S., Wong, K. F., ve Cho, M. (2007). Assessing the economic value of a world heritage site and willingness-to-pay determinants: A case of Changdeok Palace. *Tourism Management*, 28, 317-322.
- Kinghom, N., ve Willis, K. (2008). Valuing the components of an archaeological site: An application of Choice Experiment to Vindolanda, Hadrian's Wall. *Journal of Cultural Heritage*, 9, 117-124
- Khalid, A. (2008). Non-Market Valuation Techniques. The Regional Training Workshop, Economic Valuation Of The Goods and Services Of Coastal Habitats, March 24- 28, Samut Songkram Province, Thailand.
- Kutlar, A. (2005). Uygulamalı Ekonometri. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 429s.
- Kuyucuklu, N. (1998). Doğal Kaynaklar ve Çevre Ekonomisi. Filiz Kitapevi, İstanbul, 238s.
- Montenegro, A. B., Huaquin, M. N., ve Herrero, L. C. (2009). The valuation of historical sites: a case study of Valdivia, Chile. *Journal of Environmental Planning and Management*, 52, 97-109.
- Ortaçesme, V., Özkan, B., ve Karagüzel, O. (1997). Doğal Çevrenin Ekonomik Değerinin Saptanmasında Kullanılan Yöntemler. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 10: 249- 260.
- Özdemir, M. (2013). Kültür turizminde Mevlana imgesini kültür ekonomisi bağlamında değerlendirebilmek. *Uluslar arası Bilim ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2: 197- 213.
- Özsabuncuoğlu, İ. H., ve Uygur, A. (2005). Doğal Kaynaklar Ekonomi, Yönetim ve Politika. İmaj Yayınevi, Ankara, 525s.
- Özer, H. (2004). Nitel Değişkenli Ekonometrik Modeller Teori ve Bir Uygulama. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 236s.
- Ruijgrok, E. C. M. (2006). The three economic values of cultural heritage: a case study in the Netherlands. *Journal of Cultural Heritage*, 7, 206-213.
- Salazar, S., ve Marques J. (2005). Valuing cultural heritage: The social benefits of restoring and old Arab tower. *Journal of Cultural Heritage*, 6, 69-77.
- Santagata, W., ve Signorello, G. (2000). Contingent valuation of a cultural public good and policy design: The case of "Napoli Musei Aperti". *Journal of Cultural Economics*, 24, 181-204.
- Sanz, J. A., Herrero, L. C., ve Bedate, A. M. (2003). Contingent valuation and semiparametric methods: A case study of the National Museum of Sculpture in Valladolid, Spain. *Journal of Cultural Economics*, 27, 241-257.

- Sevüktekin, M. (2000). Ekonometrik Model Kurma Teknikleri. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 185, Bursa, 112s.
- TURSAB, (2016). http://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html.
- Yamane, T. (2006). Temel Örnekleme Yöntemleri. Literatür Yayınları, İstanbul, 509s.
- Zengin, B. (2010). Turizm sektörünün Türkiye ekonomisine reel ve moneter etkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 102-126.